

Andrzej Demiańczuk

(Uniwersytet Wrocławski)

Tu Wei-ming o konfucjanizmie w czasach dynastii Han

ABSTRACT

Tu Wei-ming on Confucianism in Han dynasty times

During the rule of Han dynasty in China Confucianism for the first time gained position of the official state ideology. This change had large impact on both Chinese history and development of Confucianism. Tu Wei-minng, contemporary philosopher and member of the third generation of New Confucianism, recognizes importance of this change. He considers this as a result of long process. In his opinion Confucianism widespread in Han dynasty court was no longer Confucianism of Confucius and Mencius. At the same time Tu Wei-ming acknowledges many Confucian intellectuals of this period. He recognizes also Confucian influence on imperial state. The purpose of this article is to describe his views on Han dynasty Confucianism, put them in the context of his interpretation of Confucianism as well as in the light of other analyses of this period in history of Confucianism.

Słowa kluczowe: Chiny, konfucjanizm, dynastia Han

Czasy panowania dynastii Han to okres bardzo ważny dla historii konfucjanizmu oraz samych Chin. To właśnie wtedy konfucjanizm uzyskał po raz pierwszy status ideologii państwowej. Wybitny współczesny myśliciel konfucjański Tu Wei-ming porusza ten temat (obok wielu innych) w swojej książce *Way, Learning and Politics. Essays on the Confucian Intellectual*. Chociaż zawarte tam rozważania dotyczące tego zagadnienia nie są bardzo obszerne (znajdują się w rozdziale wspomnianej książki, noszącym tytuł *Structure and Function of the Confucian Intellectual in Ancient China*) Tu Wei-ming przedstawia zniuansowany obraz konfucjanizmu w tym okresie. Poruszone zostają tematy niezwykle istotne z punktu widzenia całokształtu myśli Tu Wei-minga dotyczących konfucjanizmu w czasach dynastii Han. Celem tego krótkiego artykułu jest opisanie poglądów Tu Wei-minga i ukazanie ich w perspektywie całokształtu jego interpretacji nauki konfucjańskiej, a zwłaszcza jego koncepcji społeczności powierniczej (*fiduciary community*), której przybliżenie jej jest

niezbędne z uwagi na rolę, jaką odgrywa w ocenie okresu dokonanej przez Tu Wei-minga. Myśl Tu Wei-minga zostanie ukazana także na tle innych analiz tego okresu w dziejach myśli konfucjańskiej. Ponieważ Tu Wei-ming koncentruje się w swojej analizie głównie na okresie Zachodniej (Wcześniejszej dynastii Han), w tym artykule pominięte zostaną kwestie odnoszące się głównie lub wyłącznie do konfucjanizmu w czasach Wschodniej (Późniejszej) dynastii Han.

Tu Wei-ming i idea społeczności fiducjarnej

Tu Wei-ming, podobnie jak Chang Chung-ying, Liu Shuxian oraz Yu Yingshi należy do trzeciego pokolenia współczesnych uczonych konfucjańskich¹. Umberto Bresciani nazwał go nawet liderem trzeciego pokolenia Nowych Konfucjanistów².

Centralnym pojęciem dla filozofii politycznej Tu Wei-minga jest jego koncepcja społeczności powierniczej (*fiduciary community*). Posłużył się pojęciem *fiduciary* jako odpowiednikiem chińskiego *xinlai* Tu posługuje się tą koncepcją już od lat siedemdziesiątych, ale w sposób najbardziej klarowny przedstawił ją w książce *Centrality and Commonality. Essay on Confucian Religiousness*³. Zdaniem Tu Wei-minga, „celem polityki nie jest tylko zapewnienie porządku oraz przestrzegania prawa w społeczeństwie ale również utworzenie społeczności powierniczej (*fiduciary community*) za pomocą moralnej perswazji”⁴.

W idealnej sytuacji funkcjonariusze państwowi („ministrowie i oficerowie”) byliby wysłannikami władcy informującymi lud o jego politycznych i edukacyjnych przedsięwzięciach⁵. Tu Wei-ming zwraca uwagę na zawarte w *Doktrynie środka* zalecenie, by władca wymagał od poddanych służby jedynie we właściwym czasie (tj. wtedy gdy nie przeszkadza to w pracach rolniczych) oraz by nałożone przez niego podatki były niskie⁶. Tu Wei-ming dostrzega tutaj ostrzeżenie przed interwencjonizmem, który ma być jednocześnie ekonomicznie niepraktyczny i moralnie zły⁷. Tu Wei-ming zauważa, że zalecenia te, dotyczące rolników, różnią się od zaleceń dotyczących rzemieślników, których *Doktryna środka* nakazuje poddawać regularnej kontroli i w zależności od ich kunsztu wynagradzać

¹ X. Yao, tł. J. Hunia, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, Kraków 2009, s. 260.

² R. L. Littlejohn, *Chinese Philosophy. An Introduction*, Londyn i Nowy Jork 2016, s. 215.

³ R. Littlejohn, s. 216.

⁴ W. Tu, *Centrality and Commonality. An Essay on Confucian Religiousness*, Albany 1993, s. 48.

⁵ Tamże, s. 63

⁶ Tamże, s. 64

⁷ Tamże.

adekwatnie. Pomimo tego twierdzi, że chociaż *Doktryna środka* przedkłada rolnictwo nad rzemiosło, to zalecenia te stanowią wyraz troski⁸.

Według Tu Wei-minga, w społeczności powierniczej ludzie dążą nie tylko do tego by żyć w pokoju, ale również do tego, by wspierać się nawzajem w rozwoju moralnym⁹. Jego zdaniem, rząd w celu wspierania samodoskonalenia ludzi musi dbać o ich sytuację materialną. Powinien mieć przy tym na względzie nie abstrakcyjną równość czy bezstronność, a zaspokajanie ich potrzeb¹⁰.

Kontekst historyczny

Przed omówieniem tego, w jaki sposób Tu Wei-ming oceniał konfucjanizm charakterystyczny dla czasów dynastii Han należy przedstawić, choćby pobieżnie, kontekst historyczny.

Wpływ konfucjanistów na politykę we wczesnych latach Zachodniej dynastii Han był niewielki¹¹, chociaż Shusun Tong był doradcą założyciela dynastii, Liu Banga¹². Ułożył nawet dla niego nowy ceremoniał dworu, dla którego wzorem byli królowie dynastii Zhou¹³. Oprócz konfucjanizmu swoich zwolenników miały między innymi taoizm Huang-Lao, legizm, szamanizm i moizm¹⁴. Przez pierwszych siedemdziesiąt lat panowania Zachodniej dynastii Han bezpośrednie odwołania do osoby, myśli i czynów Konfucjusza w oficjalnych pismach urzędników są bardzo rzadkie¹⁵. Dopiero w 191 p.n.e. uchylony został osławiony edykt o spaleniu ksiąg¹⁶.

Wybitnym uczonym okresu Zachodniej dynastii Han był Dong Zhongshu, którego dzieła przetrwały w księdze noszącej tytuł *Rosa spadająca z „Wiosen i Jesieni”* (*Chunqiu Fanlu*)¹⁷. Charakterystyczna dla okresu Zachodniej dynastii Han była apokryficzna literatura

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 56

¹⁰ R. L. Littlejohn, dz. cyt., s. 219.

¹¹ Zhao D., *The Confucian-Legalist State*, Nowy Jork 2015, s. 275.

¹² Tamże, s. 276-277.

¹³ X. Yao, dz. cyt., s. 84.

¹⁴ Tamże, s. 86.

¹⁵ M. Loewe, „Confucian” *Values and Practices in Han China*, „T’oung Pao” 2012, t. 98, s. 6.

¹⁶ R. P. Kramers, *The Development of Confucian schools*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch’in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986, s. 753.

¹⁷ X. Yao, dz. cyt., s. 87.

przedstawiająca Konfucjusza jako króla pozbawionego wprawdzie atrybutów władzy królewskiej, ale mającego Mandat Nieba¹⁸.

Panujący od 141 p.n.e. cesarz Wu zerwał radykalnie z polityką swoich poprzedników. Początkowo wywołało to silny sprzeciw, zwłaszcza ze strony cesarzowej wdowy Dou, będącej oddaną zwolenniczką taoizmu Huang-Lao¹⁹.

Działając pod wpływem Dong Zhongshu cesarz ten w 136 p.n.e. zmienił system oficjalnego mianowania uczonych, których przypisywano od tej pory do jednej z pięciu tradycji (*Księgi Przemian, Księgi Poezji, Księgi Dokumentów, Księgi Rytuałów* oraz *Kroniki Wiosen i Jesieni*). Kolejnym krokiem było utworzenie w 124 p.n.e., również z inicjatywy Dong Zhongshu cesarskiej akademii²⁰. Pomimo jego wsparcia dla konfucjanizmu, polityka cesarza Wu miała więcej wspólnego z metodami legistów niż w przypadku poprzednich cesarzy z dynastii Han. Prowadził on wieloletnie wojny z Xiongnu na północy oraz znacznie poszerzył terytorium państwa na południu. Osłabił pozycję królów i książąt. Wydał również wiele nowych aktów prawnych²¹. Jednocześnie cesarz Wu jako pierwszy spośród władców z dynastii Han wykazał zainteresowanie literaturą²². Cesarz Wu, podobnie jak Pierwszy Cesarz dynastii Qin, dążył do osiągnięcia nieśmiertelności²³.

W 81 p.n.e. miała miejsce debata dotycząca kontynuacji monopolii państwowych dotyczących soli i żelaza ustanowionych przez cesarza Wu. Została ona uwieczniona w *Dyskusji o Soli i Żelazie*²⁴.

Konfucjanizacja prawa nie przebiegała wcale szybko. W istocie do utrwalenia konfucjańskich wyobrażeń na temat społeczeństwa w kodeksie doszło dopiero w 653 n.e., w czasach dynastii Tang. Przykładem istotnych różnic jest kwestia żałoby po zmarłych rodzicach. Zgodnie z zasadami etyki konfucjańskiej powinna ona trwać w przypadku śmierci

¹⁸ P. Demiéville, *Philosophy and Religion from Han to Sui*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986, s. 809.

¹⁹ Zhao D., dz. cyt., s. 280.

²⁰ R. P. Kramers, dz. cyt., s. 756.

²¹ Zhao D., dz. cyt., s. 281-282.

²² D. R. Knechtges, *The Literary Emperor: The Case of Han Wu-ti*, [w:] *Imperial Rulership and Cultural Change in Traditional China*, F. P., Brandauer, C. Huang (red.), Seattle i Londyn 2014, s. 51.

²³ M. Loewe, *The Former Han Dynasty*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986, s. 172.

²⁴ S. Nishijima, *Economic and Social History of Former Han*, w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986, s. 550.

rodziców trzy lata, podczas gdy przez zdecydowaną większość panowania dynastii Han urzędnikom udzielano z tego powodu urlopu trwającego 36 dni²⁵.

Konfucjanizm w czasach dynastii Han w ujęciu Tu Wei-minga

Zarówno ocena rezultatu przyjęcia konfucjanizmu za doktrynę państwową w czasach panowania cesarza Wu, jak i myśli konfucjańskiej tego kresu nie jest w ujęciu Tu Wei-minga jednoznaczna.

Tu Wei-ming uważa uzyskanie przez konfucjanizm statusu oficjalnej doktryny za rezultat długiego procesu, a nie jedynie wpływy, jaki Dong Zhongshu oraz Gongsun Hong wywarli na cesarza Wu²⁶. Tu Wei-mingowi wręcz anachronizmem wydaje się historia, jakoby konfucjanista Lu Jia miał powiedzieć założycielowi cesarstwa Han, że chociaż ten zdobył cesarstwo na grzbiecie konia, to nie zdoła nim w ten sposób nim władać, bowiem, jak zauważa Tu Wei-ming, cywilni urzędnicy rządzą Chinami od dawna, zaś pierwszymi chiński biurokratami nie byli konfucjaniści, tylko wróżbici, historycy i astronomowie z czasów Shang i początków Zhou²⁷.

W artykule z 1979 r. *The „Thought of Huang-Lao”: A Reflection on the Lao Tzu and Huang Ti Texts in the Silk Manuscripts of Ma-wang-tui*, opublikowanym w „Journal of Asian Studies” Tu Wei-ming twierdził zresztą, że uproszczony podział przedbuddyjskiej myśli chińskiej na wyraźnie rozgraniczone konfucjanizm, legizm i taoizm nie jest w przydatny do analizy procesu budowy cesarstwa w pierwszym stuleciu jego istnienia²⁸.

Zdaniem Tu Wei-minga, z punktu widzenia historii myśli konfucjanizm, będąc dominującą ideologią dworu, stanowił swego rodzaju mieszaninę rytualizmu Xunzi, koncepcji legistów, idei taoistycznych, kosmologii Ying-Yang oraz innych występujących wówczas wierzeń. Nie był natomiast doktryną Konfucjusza i Mencjusza²⁹.

²⁵ A. F. P. Hulsewé, *Ch`in and Han Law*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch`in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986, s. 542.

²⁶ W. Tu, *Way, Learning and Politics. Essays on the Confucian Intellectual*, Albany 1993, s. 21-22.

²⁷ Tamże, s. 18.

²⁸ W. Tu, *The „Thought of Huang-Lao”: A Reflection on the Lao Tzu and Huang Ti Texts in the Silk Manuscripts of Ma-wang-tui*, „Journal of Asian Studies” 1979, t. 39 nr 1, s. 108.

²⁹ W. Tu, *Way, Learning...*, s. 21-22.

Tu Wei-ming wyraźnie odróżnia konfucjanistów w rodzaju Gongsun Honga od tych pokroju Dong Zhongshu, Lu Jia czy Yang Hsiunga. Ci pierwsi mieli przypominać Shusun Tonga, który wykorzystał swoją znajomość rytuału by znaleźć dla siebie i swoich zwolenników niszę w administracji cesarstwa Han³⁰. Co ciekawe, w podobny sposób ocenia Shusun Tong oraz Gongsun Hong ocenieni zostali również przez Dengxina Zhao³¹. Konfucjaniści zaliczeni przez Tu Wei-minga do drugiej kategorii „mogli służyć jako ministrowie lub nauczyciele; ich głównym zmartwieniem nie była stabilność rządzącej mniejszości ale dobro ludu”³².

Tu odrzuca pogląd, jakoby kosmologia Dong Zhongshu stanowiła ideologiczne uzasadnienie dla boskości cesarza. Według Tu Wei-minga, intencją autora *Rosy spadającej z „Wiosen i Jesieni”* było coś przeciwnego - uczynienie cesarza odpowiedzialnym zarówno przed Niebem jak i przed ludźmi³³.

Tu Wei-ming dostrzega znaczenie tzw. konfucjanizacji prawa, której początek wiąże właśnie z okresem Han. Widzi w niej jeden z przejawów szerszego zjawiska, jakim jest połączenie konfucjańskich idei oraz legistycznych praktyk³⁴. Wskazuje na wzrost znaczenia uczonych konfucjańskich oraz okazywanego im szacunku³⁵.

Chociaż konfucjaniści intelektualisci być może zmienili w dużym stopniu legistyczne państwo, to zdaniem Tu Wei-minga nie byli w stanie przekształcić go zgodnie z zaleceniami Konfucjusza i Mencjusza. Jako przykładu Tu Wei-ming używa słynnej *Dyskusji o Soli i Żelazie*. Intelektualisci konfucjańscy wyrażają tam jego zdaniem poparcie dla społeczności powierniczej, do której podstaw miałyby się zaliczać wzajemny szacunek, pokojowe współistnienie, pluralizm, podział pracy oraz naturalna hierarchia. Ostatecznie jednak ważniejsze okazują się argumenty dotyczące konieczności sfinansowania obrony przed zamieszkującymi tereny stepowe ludami koczowniczymi oraz zapewnieniu środków finansowych potrzebnych do zapewnienia porządku publicznego³⁶.

Według Tu posługiwanie się konfucjanizmem w celu wzmocnienia swojego panowania okazało się dla dynastii Han obosiecznym mieczem z powodu nacisku, jaki

³⁰ Tamże, s. 22.

³¹ D. Zhao, dz. cyt., s. 276-277, 290.

³² W. Tu, *Way, Learning ...*, s. 22.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 24.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże, s. 28.

konfucjanizm kładzie na wzajemną odpowiedzialność oraz na nauczanie za pomocą przykładu³⁷. Konfucjańscy intelektualisci i urzędnicy mogli wprawdzie pomagać rządzącej mniejszości w utrzymywaniu ładu i porządku, ale występowali również w roli krytyków dynastii, gdy jej poprawa wydawała się jeszcze możliwa. Mogli także wspierać powstanie nowej dynastii, jeżeli uznawali, że nie można już liczyć na uzdrowienie dotychczasowej³⁸.

Tu Wei-ming przyznaje, że konfucjańskie przekonanie, że tylko mędracy mogą być królami było nierealistyczne. W rzeczywistości wśród cesarzy dynastii Han nie było żadnego mędrca. Nawet cesarz Wu był ambitny, stosował metody legistów i na dodatek był człowiekiem niezwykle przesądnym³⁹.

Tu Wei-ming wskazuje, że charakterystyczne dla ówczesnego konfucjanizmu postrzeganie Konfucjusza jako niekoronowanego króla implikuje pogląd, zgodnie z którym cesarze nie okazujący tego, że są mędrcami są swego rodzaju tymczasowymi królami. Współczesny konfucjanista zwraca tu uwagę na istotną różnicę pomiędzy tą koncepcją a bezwarunkową lojalnością typową dla okresu późnego cesarstwa⁴⁰.

Jak pisze Tu Wei-ming, „dynastia Han dostarczyła znakomitej okazji, do tego, by konfucjańskie idee zostały zinstytucjonalizowane”⁴¹. Rezultat okazał się jednak jego zdaniem mieszany - „Zinstytucjonalizowana ideologia konfucjańska mogła zrytualizować prawo oraz umoralnić biurokrację, ale nigdy nie przekształciła legistycznego państwa w społeczność powierniczą”⁴². Zdaniem Tu Wei-minga, najistotniejszym wkładem okresu panowania dynastii Han w chińską kulturę polityczną nie było wcale dążenie konfucjanistów do humanizacji polityki, tylko wykorzystanie konfucjańskich symboli moralnych w celu sprawowania ideologicznej kontroli⁴³.

Inne analizy konfucjanizmu w czasach Zachodniej dynastii Han

Problematyką konfucjanizmu w czasach Zachodniej dynastii Han zajmowało się wielu innych badaczy myśli konfucjańskiej. Przedstawionych zostanie tu kilka spośród ich uwag

³⁷ Tamże, s. 26-27.

³⁸ Tamże, s. 27.

³⁹ Tamże, s. 26.

⁴⁰ Tamże, s. 27.

⁴¹ Tamże, s. 28.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

i ocen. Niektóre są zbliżone do obserwacji Tu Wei-minga, w wypadku innych różnice są widoczne.

Benjamin I. Schwartz, podobnie jak, Tu Wei-ming, wskazuje na to, że kosmologiczny konfucjanizm Dong Zhongshou w odniesieniu do cesarza mógł mieć również działanie ograniczające⁴⁴. Odnosząc się do relacji pomiędzy cesarzem Wu a konfucjanizmem Schwarz porównuje go do Konstantyna Wielkiego⁴⁵.

Sin Yee Chan przypisuje Dong Zhongshu sformułowanie wprost na gruncie konfucjanizmu poglądu o podporządkowanej roli kobiety⁴⁶.

Dingxin Zhao podkreśla, że w okresie Zachodniej dynastii Han cesarski konfucjanizm wciąż dopiero się kształtował. Jego zdaniem w czasach cesarza Wu trudno było jeszcze udzielić odpowiedzi na pytanie, czym właściwie jest konfucjanizm⁴⁷. Analizując cesarski konfucjanizm uznaje go za ideologię bardzo atrakcyjną zarówno z punktu widzenia władców, jak i przedstawicieli elity⁴⁸.

Jako „zwycięstwo konfucjanizmu” przedstawiali późniejszą część panowania Zachodniej dynastii Han Otto Franke i Homer Dubs⁴⁹. Sceptycznie do postrzegania rządów dynastii Han jako „tryumfu konfucjanizmu” podchodzi wybitny badacz jej dziejów Michael Loewe. Wskazuje na brak niezmiennej ideologii, która charakteryzowałaby cały okres panowania dynastii⁵⁰.

Omawiając różne analizy konfucjanizmu w czasach dynastii Han należy zwrócić również uwagę na koncepcje współczesnego konfucjanisty Jiang Qinga. Postuluje on ożywienie tradycji Gongyang. Tradycja ta jest silnie związana z Dong Zhongshu. Jiang Qin przedstawia swoje poglądy w książkach *Polityczny konfucjanizm* oraz *Wiara w życie oraz w Królewską Drogę Polityki: Współczesne wartości kultury konfucjańskiej*. Jiang uważa

⁴⁴ B. I. Schwartz, tł. M. Komorowska, *Starożytna myśl chińska*, Kraków 2009, s. 383.

⁴⁵ Tamże, s. 385.

⁴⁶ S. Y. Chan, *Gender and Relationship Roles in the Analects and the Mencius*, [w:] *Confucian Political Ethics*, D. A. Bell (red.), Princeton i Oxford 2008, s. 147.

⁴⁷ Zhao, dz. cyt., s. 280-281.

⁴⁸ Tamże, s. 279.

⁴⁹ M. Loewe, dz. cyt., s. 2.

⁵⁰ Tamże, s. 29.

tradycję Gongyang za wyjątkowo użyteczną, gdy idzie o refleksję dotyczącą instytucji politycznych. Pod tym względem ma ona przewyższać inne chińskie tradycje⁵¹.

Podsumowanie

Charakteryzując opinie dotyczące konfucjanizmu w czasach Han wyrażone przez Tu Wei-minga należy mieć na względzie to, że w centrum jego zainteresowania była rola konfucjańskich intelektualistów. Z tego względu niektórym kwestiom poświęca on zdecydowanie więcej uwagi niż innym. Pomimo tego można stwierdzić, że stosunek Tu Wei-minga do konfucjanizmu w czasach dynastii Han jest krytyczny, chociaż dostrzega on również pozytywne aspekty. Należą do nich dokonania Dong Zhongshou oraz innych wyróżniających się konfucjańskich intelektualistów tego okresu. Jednocześnie Tu Wei-ming dostrzega w okresie Han początek instrumentalnego wykorzystywania konfucjanizmu przez kolejne dynastie oraz, co być może najbardziej istotne, nieudaną próbę stworzenia prawdziwej społeczności powierniczej.

⁵¹ D. A. Bell, *China's New Confucianism. Politics and Everyday Life in Changing Society*, Princeton 2008, s. 175-177.

Bibliografia

- Bell D. A., *China's New Confucianism. Politics and Everyday Life in a Changing Society*, Princeton 2008.
- Chan S. Y., *Gender and Relationship Roles in the Analects and in the Mencius*, [w:] *Confucian Political Ethics*, D. A. Bell (red.), Princeton i Oxford 2008.
- Demiéville P., *Philosophy and religion from Han to Sui*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986.
- Hulsewé A. F. P., *Ch'in and Han Law*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, Twitchett D. C., Loewe M. (red.), Cambridge 1986.
- Knechtges D. R., *The Literary Emperor: The Case of Han Wu-ti*, [w:] *Imperial Rulership and Cultural Change in Traditional China*, F. P. Brandauer, C. Huang (red.), Seattle i Londyn 2014.
- Kramers R. P., *The Development of the Confucian schools*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986.
- Littlejohn R. L., *Chinese Philosophy. An Introduction*, Londyn i Nowy Jork 2016.
- Loewe M., *Former Han Dynasty*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986.
- Loewe M., „Confucian” Values and Practices in Han China, „T'oung Pao” 2012, t. 98.
- Nishijima S., *The Economic and Social History of Former Han*, [w:] *Cambridge History of China. Volume I. The Ch'in and Han Empires, 221 B. C- A.D. 220*, D. C. Twitchett, M. Loewe (red.), Cambridge 1986.
- Schwartz B. I., tł. M. Komorowska, *Starożytna myśl chińska*, Kraków 2009.
- Tu W., *The „Thought of Huang-Lao”: A Reflection on the Lao Tzu and Huang Ti Texts in the Silk Manuscripts of Ma-wang-tui*, „Journal of Asian Studies” 1979, t. 39 nr 1.
- Tu W., *Centrality and Commonality. An Essay on Confucian Religiousness*, Albany 1989.
- Tu W., *Way, Learning and Politics. Essays on the Confucian Intellectual*, Albany 1993.
- X. Yao, tł. J. Hunia, *Konfucjanizm. Wprowadzenie*, Kraków 2009.
- Zhao D., *The Confucian-Legalist State*, Nowy Jork 2015.
-

ABSTRAKT

W czasach panowania dynastii Han konfucjanizm uzyskał po raz pierwszy status oficjalnej ideologii państwowej, który zachował aż do upadku dynastii Qing. Wywarło to olbrzymi wpływ zarówno na historię Chin, jak i na rozwój myśli konfucjańskiej. Tu Wei-ming, współczesny filozof zaliczany do trzeciego pokolenia Nowego Konfucjanizmu, dostrzega doniosłość zmiany statusu konfucjanizmu. Uważa ją za rezultat długiego procesu, a nie tylko wpływu, jaki Gongsun Hong i Dong Zhongshu wyrzucić mieli na cesarza Wu. Daleki jest również od uznawania jej za prawdziwy tryumf nauki konfucjańskiej. W jego ocenie konfucjanizm w postaci dominującej na dworze dynastii Han nie był już nauką Konfucjusza i Mencjusza. Jednocześnie Tu Wei-ming pozytywnie ocenia działalność wielu uczonych konfucjańskich tego okresu. Dostrzega znaczenie wpływu konfucjanistów na chińskie państwo, którego wyrazem jest chociażby konfucjanizacja prawa. Celem tego artykułu jest zaprezentowanie poglądów Tu Wei-minga dotyczących konfucjanizmu w czasach dynastii Han, umieszczenie ich w kontekście jego interpretacji nauki konfucjańskiej i zestawienie z innymi analizami tego okresu w dziejach konfucjanizmu.

e-mail: andrzejjedemianczuk@gmail.com